

Homenatge coral a Rafael Patxot i a l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya

L'Auditori de Barcelona (Sala Oriol Martorell)
Dissabte, 27 de febrer de 2016, a les 18 h

Diputació
Barcelona

Pròleg

L'homenatge coral a l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya i al seu mecenes Rafael Patxot i Jubert, que avui em toca de presentar, és un dels darrers i més importants actes de l'anomenat Any Patxot, promogut pel Consell Assessor de la Masia Mariona —construïda abans de la Guerra Civil per Rafael Patxot i ara seu del Parc Natural del Montseny— i patrocinat fonamentalment per la Diputació de Barcelona, en col·laboració amb totes les entitats representades al consell, totes relacionades amb Patxot i les seves activitats: l'Institut d'Estudis Catalans, el Servei Meteorològic de Catalunya, el Centre Excursionista de Catalunya, la Universitat de Barcelona, la Universitat de Girona, l'Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols, l'Ajuntament de Fogars de Montclús, l'Agrupació Astronòmica de Sabadell, el Museu Etnològic del Montseny, el Museu de Ciències Naturals de Granollers i l'Abadia de Montserrat.

L'Any Patxot es va convocar per commemorar el cinquantenari de la mort (Ginebra, 1964) d'un personatge singular i massa desconegut fins ara, industrial, astrònom, meteoròleg, literat i sobretot mecenes de la cultura catalana. Rafael Patxot i Jubert havia nascut a Sant Feliu de Guíxols el 1872 i pertanyia a una família amb inquietuds artístiques i literàries, que es guanyava la vida amb una fàbrica de taps de suro. Va cultivar una excel·lent formació científica i humanística, a Catalunya mateix, a França i a Anglaterra, però la mort primer de la mare i després del pare el va obligar a tornar a Sant Feliu per fer-se càrrec del patrimoni familiar i per assegurar la subsistència i l'educació dels germans. Tant durant el temps que va continuar a la fàbrica de Sant Feliu com sobretot quan es va establir a Barcelona i va treballar en les empreses del sogre, va continuar sempre els estudis —ara d'una manera autodidacta— i es va posar en contacte amb polítics i intel·lectuals de primera fila. Va destacar sobretot per la seva protecció, amb diners propis o amb els que procedien de l'herència de la seva cunyada Concepció Rabell i Cibils, a múltiples iniciatives de tipus social i especialment de tipus cultural. Se'n van beneficiar entitats dedicades a la música —com l'Orfeó Català—, a la literatura —com els Jocs Florals—, a la història —com l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona—, a l'excursionisme —com el Centre Excursionista de Catalunya—, a l'astronomia i la meteorologia... D'una manera especial cal posar en relleu la seva aportació a l'Institut d'Estudis Catalans, que, gràcies a l'ajuda de Patxot, va poder continuar les publicacions durant la dictadura de Primo de Rivera (1923-1930)

i la seva col·laboració amb l'Orfeó Català per a la preparació del *Cançoner popular de Catalunya* —una iniciativa a la qual em referiré tot seguit— i amb el Centre Excursionista de Catalunya per a la preparació d'un «Estudi sobre la Masia Catalana».

Totes aquestes nobles empreses —que van ser realitzades a través de la Fundació Concepció Rabell i Cibils o a través de la Institució Patxot— van acabar sobtadament el juliol del 1936, ja que es va produir l'aixecament civico-militar que va donar lloc a la Guerra Civil de 1936-1939 i al triomf del general Francisco Franco, que va abolir l'Estatut d'Autonomia de Catalunya i va dur a terme una política anticatalana molt més agressiva que la de la dictadura de Primo de Rivera. Patxot, considerat «burgès» pels anarquistes, va haver de fugir el 1936, primer a França i després a Suïssa, protegit pel Govern de la Generalitat; i el 1939 va ser considerat «separatista» per les noves autoritats, que el van sotmetre a un expedient de responsabilitats polítiques, pel qual va haver de pagar una enorme quantitat de diners. Tot això el va decidir a continuar voluntàriament un exili que fins aleshores havia estat en certa manera obligat, i en teoria va decidir de suprimir els mecenatges mentre durés el règim de Franco, tot i que en realitat no els va abandonar mai —encara que fos en to menor, tal com aconsellaven les circumstàncies— i es va preocupar perquè tot el que s'havia fet abans de la guerra es conservés, amb la finalitat de poder-ho reprendre tan aviat com la situació política fos més favorable.

Patxot va morir a l'exili i el general Franco encara es va mantenir al poder fins el 1975. Aleshores va començar una difícil «transició democràtica», que a poc a poc va permetre un nou Estatut d'Autonomia a Catalunya i va afavorir l'estudi del català i el desplegament de múltiples iniciatives culturals, cíviques i polítiques al nostre país. Aleshores, els hereus de Patxot van anar facilitant la continuïtat dels seus mecenatges més importants. Els llibres publicats per la Institució Patxot que quedaven en estoc van passar a l'Institut d'Estudis Catalans —que s'havia beneficiat de l'ajuda del mecenes fins i tot durant els anys de la dictadura franquista—, les fotografies i els papers referents a l'«Estudi de la Masia Catalana» van deixar-se en dipòsit al Centre Excursionista de Catalunya —i en aquest moment es conserven a l'Arxiu Nacional de Catalunya, que també ha rebut una part de l'arxiu personal de Patxot— i tot el que la família Patxot custodiava del fons de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya —repartit entre Barcelona i Suïssa— es va cedir a l'Abadia de Montserrat.

És aquesta empresa de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya que justifica l'homenatge coral d'avui. Patxot, en contacte des del 1921 amb els mestres de l'Orfeó Català —Lluís Millet i Francesc Pujol—, va fer organitzar, el dia de Reis del 1922, al Palau de la Música Catalana, una magna reunió per mirar d'«aplegar a son entorn la cooperació de totes aquelles entitats i persones

que coneixen, conreen i estimen la cançó tradicional del nostre poble». Hi van acudir representants del Centre Excursionista de Catalunya, de l'Institut d'Estudis Catalans, de l'Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya —que tenia la seu a la Universitat de Barcelona—, de l'Escola Municipal de Música, de l'Institut de Cultura i Biblioteca Popular de la Dona, de l'Esbart Català de Dansaires, de l'Esbart de Dansaires Martinenc, del Club Muntanyenc, de la secció folklòrica de l'Ateneu Enciclopèdic Popular, i altres persones rellevants a títol personal. S'hi van adherir altres entitats i persones, entre les quals, un valencià, un mallorquí i un rossellonès. El mestre Pujol hi va exposar el «pla inicial de treball, que consistirà de moment a inventariar totes les cançons publicades, totes les inèdites recollides per l'Orfeó [Català] i totes les que no dubtem que aportaran les entitats i persones convocades i reunides en la present reunió». Va anunciar també «la divulgació immediata per tot Catalunya, per mitjà de la premsa i directament, d'una crida-proclama adreçada als mestres de capella i organistes, directors, professors i cantors d'orfeons, directors i professors de cobles i orquestres i en fi a totes les persones que puguin contribuir a l'Obra del Cançoner, demanant l'aportació de les cançons i músiques populars que tinguin aplegades i vagin aplegant». Juntament amb aquesta acció, estava prevista la convocatòria de concursos amb la finalitat de premiar aplecs de cançons i la formació de «missions destinades a acudir als llocs on sigui denunciada l'existència d'un bon subjecte cançonaire», en què podien utilitzar un fonògraf si esqueia.

Tot aquest projecte, perfectament pensat i estudiat, es va dur a terme tot seguit, amb l'assessorament d'un consell consultiu format per representants de diverses entitats representatives, amb el suport econòmic i l'impuls personal de Rafael Patxot i Jubert i amb l'esforç continuat dels mestres de l'Orfeó Català, sobretot de Francesc Pujol, i de l'oficina que s'hi va constituir, amb mossèn Joan Puntí com a secretari, ajudat al llarg dels anys per diversos col·laboradors, entre els quals, el músic Baltasar Samper i el filòleg Josep M. Casas Homs. Es van convocar uns quants concursos, que van donar un resultat excel·lent, i sobretot es van emprendre una setantena de missions per tot el Principat, per la Catalunya del Nord, pel País Valencià i per les Illes Balears, que van permetre de recollir un nombre immens de tonades i lletres de cançons, amb un interès especial en les cançons llargues que ara anomenem balades, però sense oblidar els balls, les cançons infantils, les cançons de treball, les cançons religioses —especialment els goigs—, etc. I encara es va augmentar aquest fons extraordinari amb el buidatge d'una gran quantitat de llibres i revistes i sobretot amb l'adquisició —per donació i en algun cas per compra— de col·leccions diverses de cançons, de danses i de música instrumental, entre les quals cal destacar d'una manera molt especial els materials folklòrics de Marià Aguiló i les carpetes formades per Rossend Serra Pagès sobre els temes més diversos.

Atès que la publicació d'un cançoner popular català era vist com una fita llunyana, es va començar una sèrie de *Materials* de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, que oferien una crònica detallada de les activitats en curs i que publicaven les memòries de les successives missions, acompanyades de fotografies i d'una «selecta» de les cançons que hi havien estat recollides. S'hi inclouen encara estudis sobre temes relacionats amb la cançó popular catalana. Abans de la guerra només va ser possible que n'apareguessin tres volums, el primer en dos fascicles. Amb data del 1936, però en realitat imprès i relligat bastant més endavant, va sortir el primer volum del *Diccionari de la dansa*, redactat per Francesc Pujol i Joan Amades, que hauria hagut de constar en conjunt de tres volums, només redactats en part.

La Guerra Civil va desbaratar tot el pla de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, com la resta d'activitats patrocinades per Patxot. Tot plegat va quedar interromput i, malgrat els esforços de Patxot, no va ser possible de dur a l'estranger els materials recollits, a fi de preservar-los de destruccions voluntàries o causades pels bombardeigs que van assolir Barcelona. Per sort, i gràcies a la protecció de la Generalitat, no es va perdre res d'important i a poc a poc ha estat possible d'anar refent tot l'arxiu del 1936.

Després de la guerra, quan l'Orfeó Català va poder reprendre les activitats, els seus responsables van voler continuar l'Obra del Cançoner, però van topar amb l'oposició decidida de Rafael Patxot, que no desitjava que es fes res mentre durés la repressió del general Franco contra les coses catalanes. El tema es va enverinar a causa de la poca habilitat de l'Orfeó i va acabar amb un plet davant els tribunals de Barcelona, que Patxot va guanyar, amb la conseqüència que abans o després una bona part del fons de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya va ser enviada a Suïssa, per esperar temps millors.

Finalment, el 1991 la família Patxot va decidir de dipositar al monestir de Montserrat tant el que tenien a Suïssa com el que havia quedat a Barcelona i d'aleshores ençà hem anat treballant perquè tot l'enorme embalum de l'arxiu de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya fos accessible a totes les persones interessades. Això va representar, en primer lloc, ordenar les carpetes que havien arribat, posar dins carpetes noves el que havia arribat solt i reconstruir i posar també dins carpetes noves el que havia arribat esbarriat o fins i tot trencat i a punt de llençar. En segon lloc, amb la col·laboració del Departament de Cultura de la Generalitat, es va microfilmear tot aquest arxiu, que va esdevenir consultable a la Biblioteca de Catalunya i al Centre de Cultura Popular i Tradicional de la Generalitat. A fi de facilitar aquesta consulta, vam redactar un inventari de tot l'arxiu, que va constituir dos grans fascicles del volum IV dels *Materials* de l'Obra del Cançoner. Els va seguir el volum V, amb el *Dietari* que anava fent mossèn Puntí i les actes de les reunions del consell

consultiu, tot plegat d'un gran interès per a la història de l'empresa. A partir del volum VI es va continuar la publicació de les memòries de missions, amb la «selecta» corresponent, una llarga empresa que va acabar el 2011 amb el volum XXI, que contenia igualment la ressenya de noves peces que havien anat arribant des de Suïssa i l'inventari d'una extraordinària col·lecció de fotografies, arribada ja el 1991, de la qual s'ofereix una selecció.

Tot plegat, doncs, justifica l'homenatge d'avui a l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya i al seu promotor. Sense la seva empena no hauria estat possible que poguéssim tenir un fons tan immens de cançons populars catalanes, que a hores d'ara han estat utilitzades sovint de moltes maneres i que sens dubte constituïran un fons per a noves publicacions i per a noves interpretacions, polifòniques o unisonants.

Josep Massot i Muntaner

Premi Nacional de Cultura Popular, 1997

Premi d'Honor de les Lletres Catalanes, 2012

Quan la Diputació de Barcelona va acceptar la generosa donació de la Masia Mariona —un bell casal noucentista, situat al peu de la solana del Montseny i edificat per Rafael Patxot i Jubert—, va contraure, al mateix temps, el compromís de contribuir a la divulgació de la immensa obra de mecenatge i d'impuls de la ciència, la cultura i l'educació que Rafael Patxot va dur a terme al nostre país durant tota la seva vida. Aquest compromís es va concretar en dues accions: l'habilitació, a la planta baixa d'aquell casal, de l'exposició permanent «Univers Patxot» —de nom prou eloqüent—, i la creació del Consell Assessor de la Masia Mariona, integrat per un conjunt d'entitats vinculades amb la intensa acció cultural que Patxot va desplegar.

Tanmateix, amb la voluntat d'aprofundir en aquest objectiu, el Consell Assessor ha impulsat un conjunt d'actes, activitats i publicacions, que, amb l'argument del cinquantè aniversari de la mort del mecenes, ens han permès copsar la gran rellevància i la ingent diversitat de la seva obra, al mateix temps que compliem amb el deure de donar-la a conèixer.

Un dels millors exemples d'aquesta obra és, sens dubte, l'exhaustiu estudi del *Cançoner popular de Catalunya*, que inclou pràcticament tot el domini lingüístic del català i que, contràriament a altres iniciatives malauradament estroncades per la Guerra Civil, ha tingut continuïtat gràcies a l'Abadia de Montserrat i a la direcció del pare Josep Massot i Muntaner. Quina millor manera, doncs, de retre homenatge a Rafael Patxot i a l'Obra del Cançoner que amb cançons tradicionals, interpretades per grups corals vinguts de les quatre demarcacions catalanes, el País Valencià, les Illes Balears i la Catalunya del Nord.

Mercè Conesa i Pagès

Presidenta de la Diputació de Barcelona

L'acte que ens reuneix avui aquí no és només un homenatge: és també una trobada i una celebració. Celebrem el personatge i la feina, aquella bona feina feta amb l'esforç de tanta gent, de mica en mica i un any darrere de l'altre, fins a bastir una obra certament colossal.

Rafael Patxot i l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya són, respectivament, el mecenes impulsor i el resultat espectacular d'un projecte de recopilació i de recerca sobre la cançó i la cultura popular dels territoris de parla catalana. Amb la col·laboració d'entitats i institucions, públiques i privades, i de persones molt diverses, l'etapa de treball —amb missions de recerca, estudis, donacions i concursos— va durar 15 anys (1922-1936).

Amb Catalunya sota la dictadura franquista, va caldre mantenir a bon recer l'immens llegat ja recollit. La part més gran dels materials de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, que eren amb Patxot al seu exili de Suïssa, van arribar a l'Abadia de Montserrat el mes de maig del 1991. La resta de documentació aniria arribant en noves trameses, entre el 1994 i el 2008.

El Departament de Cultura s'hi va implicar immediatament. Tant en l'aportació dels recursos necessaris per a la correcta preservació, consulta i difusió d'aquest fons, com en la creació dels marcs institucionals adequats per a la seva gestió, amb la formalització de convenis de col·laboració amb l'Abadia de Montserrat i la Biblioteca de Catalunya.

Poc després, el Departament es va fer càrrec del microfilm de tot el fons, amb còpies consultables a la seu de la Direcció General de Cultura Popular, Associacionisme i Acció Culturals i a la Biblioteca de Catalunya. Igualment, entre l'any 1993 i l'actualitat, el Departament ha subvencionat l'edició, a través de Publicacions de l'Abadia de Montserrat, dels 18 volums que mancaven dels materials, i també la reedició dels volums publicats abans de la Guerra Civil.

Altres compromisos que assumim institucionalment són, des del 1997, la catalogació de tot l'arxiu del *Cançoner*, que abasta actualment més de 200.000 documents. I també l'inici, el 2008, de la tasca, avui encara en marxa, de digitalització de tot el fons documental, començant pels darrers materials retornats de Suïssa aquell mateix any.

Amb tot això, i amb les diferents activitats d'aquest Any Patxot, el Departament de Cultura no ha fet més que complir un deure de país: treballar per aconseguir que l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya fos també una eina d'avui posada a l'abast d'estudiosos, investigadors, mestres i músics. De persones, en definitiva, com les que avui som aquí, en aquesta trobada de celebració i homenatge.

L'Obra és, com deia el mateix Rafael Patxot “un complex cultural de ciències, lletres i art”. Un gran tribut d'estimació, en definitiva, a la nostra cultura popular.

Santi Vila i Vicente

Conseller de Cultura de la Generalitat de Catalunya

Programa

Repertori

1.

Coral Polifònica de Granollers
(comarques de Barcelona)

El mariner

(Arr. de Francesc Vidal (1987),
cantat en quatre parts)

Direcció: Agustí Vidal
Piano: Frederic Oller

2.

Coral Les Camilleres de Sallagosa
(Catalunya del Nord)

A l'horta del meu pare

(Arr. Antoni Pérez Moya,
1884-1964)

Joan del Riu

(Arr. Manuel Oltra, 1922-2015)

La cançó del lladre

(Arr. Josep Crivillé, 1947-2012)

Direcció: Germain Malé

3.

Cantabile Cor de Cambra d'Olot (comarques de Girona)

La Raimundeta
(Arr. Pau Castanyer, 1958)

En Pere Gallerí
(Arr. Josep Viader, 1917-2012)

Los Romeus
(Arr. Josep Civil, 1876-1956)

Direcció: Joan Asín

4.

Agrupació Quinta Justa – **Coral de Sóller** (Illes Balears)

La dama de Mallorca
(Arr. Baltasar Bibiloni, 1936)

Fandango menorquí
(Arr. Kake Portas)

Anirem a Sant Miquel
(Arr. Baltasar Bibiloni, 1936)

Na Catalina de plaça
(Arr. Toni Borràs)

Direcció: Toni Borràs

5.

Coral infantil Nova Cervera (comarques de Lleida)

Ball de la caputxina
(Arr. Jorgelina Giordano)

Direcció: Maria Riu

La calma de la mar
(Arr. Adrià Barbosa, 1985)

Direcció: Esther Llopis

Les nines i els estudiants de Cervera
(Arr. Xavier Puig, 1973)

Direcció: Rosa Puig

Marieta, el soldat i el gegant
(Arr. Cristian Grases, 1973)

Direcció: Mercè Capdevila

Direcció : Rosa Puig
Piano: Marc Castellà

6.

Coral Verge del Camí de Cambrils
(comarques de Tarragona)

Una matinada fresca
(Arr. J. Lluís Guzman, 1954)

Non, non, canta la mare
(Arr. Xavier Puig, 1973)
Piano: Frederic Oller

Ton pare no té nas
(Arr. Baltasar Bibiloni, 1936)

L'hereu Riera
(Arr. Josep Cumellas, 1857-1940)

Direcció: Núria Ortoneda

7.

Cor Amalthea de València
(País Valencià)

Mareta
(Arr. D. Galvez)

Bolero de Guadassuar
(Arr. Diego Ramon i Lluch,
1948-2006)

Rondel
(Arr. E. López Chavarri, 1871-1970)

Direcció: Marta Mármol

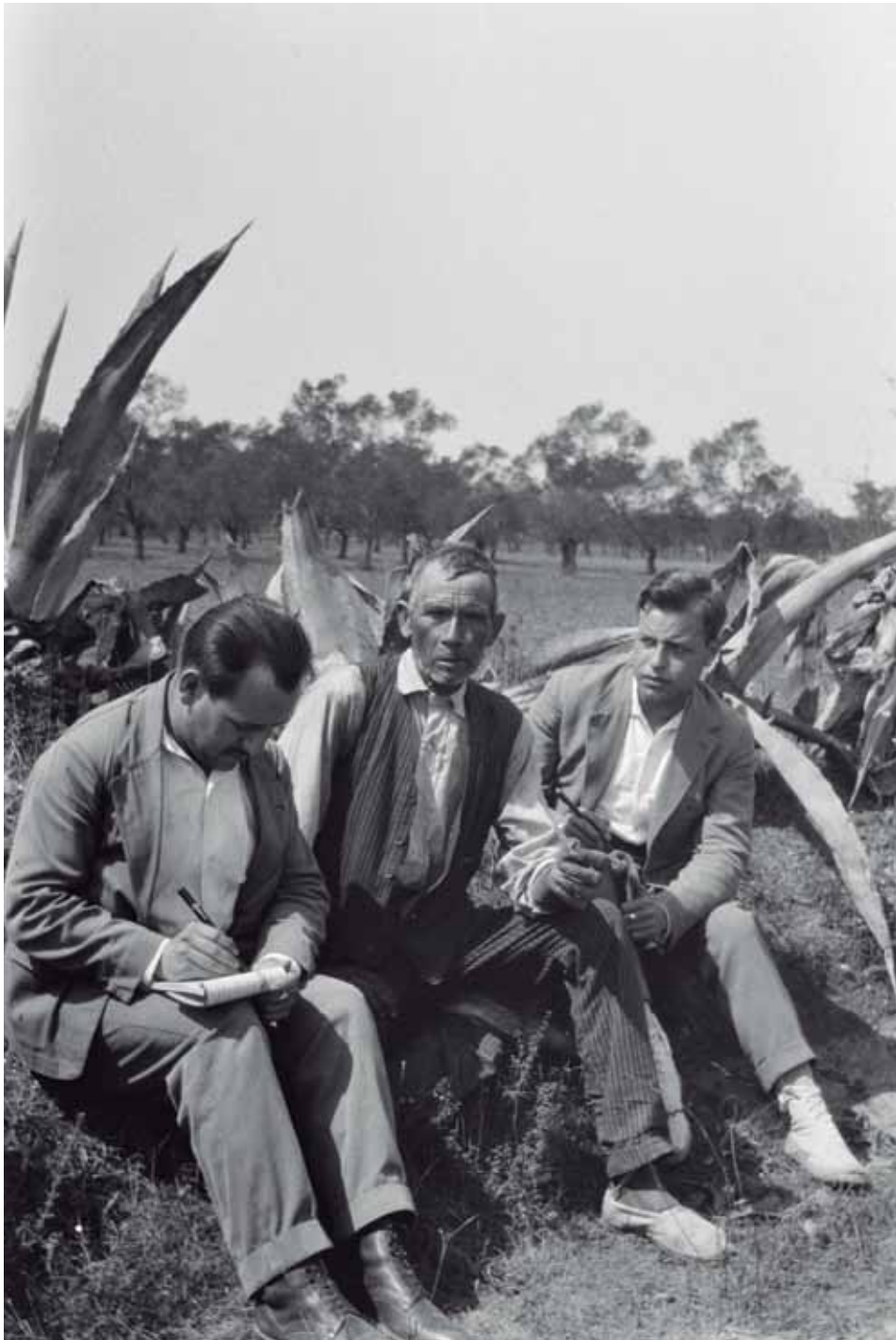
Parlaments

Sra. Montserrat Cadevall,
presidenta de la Federació
d'Entitats Corals de Catalunya

Sr. Lluís Puig i Gordi, Director
General de Cultura Popular,
Associacionisme i Acció Culturals

Il·lm Sr. Valentí Junyent, diputat
delegat d'Espais Naturals i Medi
Ambient de la Diputació de
Barcelona

Cant comú de totes les corals

1.

Mariagneta, cançó tradicional catalana harmonitzada per a l'ocasió per Raimon Romaní per a cor mixt i acompanyament de piano.

Direcció: Raimon Romaní
Piano: Frederic Oller

2.

Ja ve Cento, cançó tradicional valenciana harmonitzada per a l'ocasió per Josep R. Gil-Tàrrega per a cor mixt.

Direcció: Josep R. Gil-Tàrrega

3.

La Balanguera, cançó representativa de Mallorca, de Joan Alcover i Amadeu Vives.

Direcció: Antoni Borràs

4.

El rossinyol, cançó tradicional catalana harmonitzada per A. Pérez Moya per a cor mixt.

Direcció: Teresa Giménez

5.

El cant de la senyera, himne dels orfeons i corals de Catalunya, de Joan Maragall i Lluís Millet

Direcció: Ramon Vilar i Herms

La Balanguera

1. La Balanguera misteriosa, com una aranya d'art subtil,
buida que buida sa filosa de nostra vida treu el fil.
Com una parca bé cavil·la, teixint la tela per demà,
la Balanguera fila, fila, la Balanguera filarà.
2. Girant la ullada cap enrere guaita les ombres de l'avior,
i de la nova primavera sap on s'amaga la llavor.
Sap que la soca més s'enfila com més endins pot arrelar,
la Balanguera fila, fila, la Balanguera filarà.
3. De tradicions i d'esperances tix la senyera pel jovent
com qui fa un vel de noviances amb cabelleres d'or i argent.
De la infantesa que s'enfila, de la vellúria que se'n va,
la Balanguera fila, fila, la Balanguera filarà.

El rossinyol

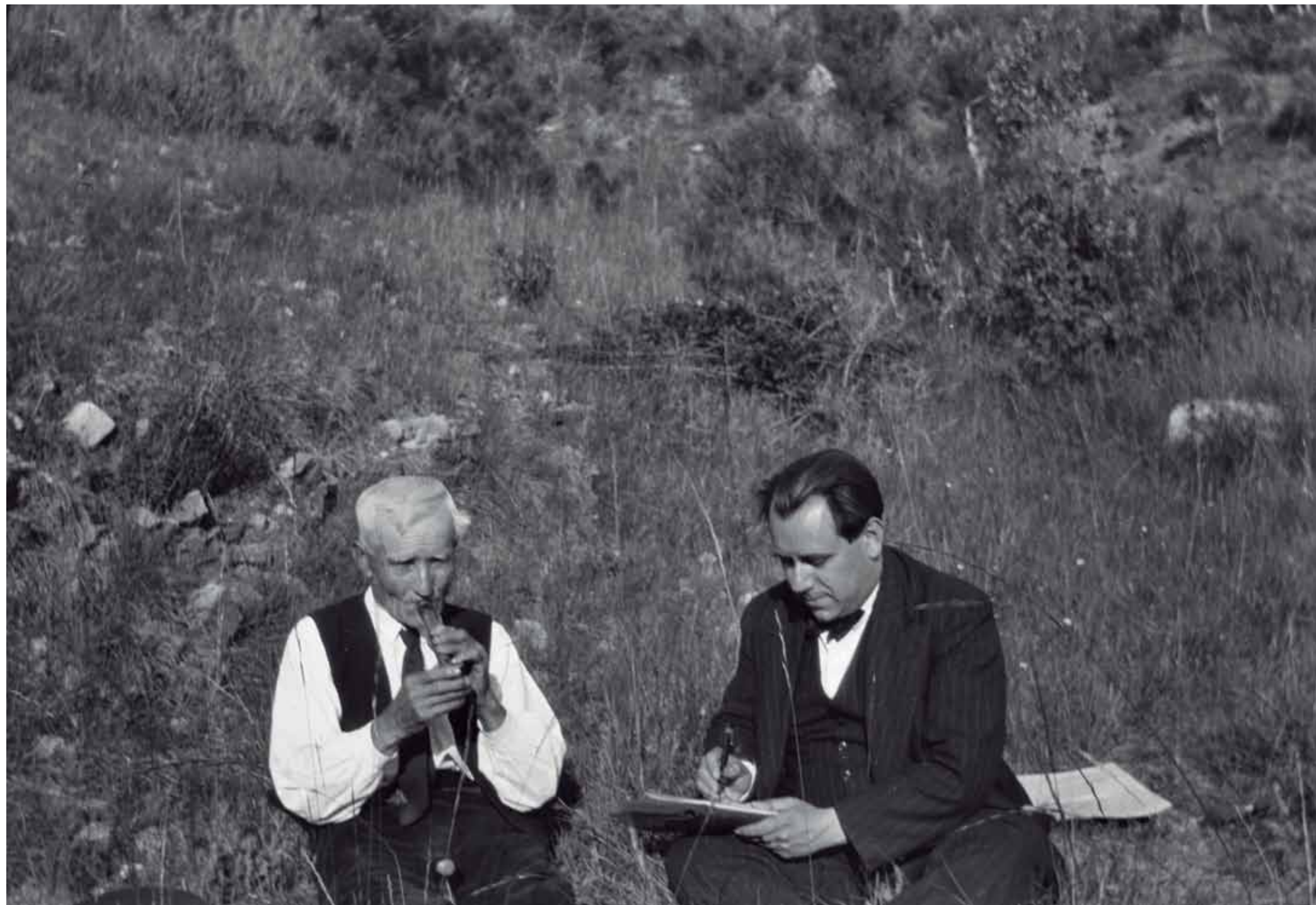
1. Rossinyol que vas a França, rossinyol,
encomana'm a la mare, rossinyol,
d'un bell boscatge rossinyol, d'un vol.
2. Encomana'm a ma mare, rossinyol,
i a mon pare no pas gaire, rossinyol,
d'un bell boscatge rossinyol, d'un vol.
3. A mon pare no pas gaire, rossinyol,
perquè a un pastor me n'ha dada, rossinyol,
d'un bell boscatge rossinyol, d'un vol.
4. Perquè a un pastor me n'ha dada, rossinyol,
que em fa guardar la ramada, rossinyol,
d'un bell boscatge rossinyol, d'un vol.

El cant de la senyera

Al damunt dels nostres cants
aixequem una senyera,
que ens farà més triomfants.

1. Au, companys, enarborem-la en senyal de germandat!
au germans, al vent desfem-la en senyal de llibertat!
Que voleï! Contemplem-la en sa dolça majestat!
2. Oh bandera catalana! Nostre cor t'és ben fidel:
volaràs com au galana pel damunt del nostre anhel:
per mirar-te sobirana alçarem els ulls al cel.
3. I et durem arreu enlaire, et durem, i tu ens duràs,
voleiant al grat de l'aire, el camí assenyalaràs.
Dóna veu al teu cantaire, llum als ulls i força al braç.

Organitza:

**Diputació
Barcelona**

**FEDERACIÓ
CATALANA
D'ENTITATS
CORALS**

Amb el suport de:

**Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura**

universpatxot.diba.cat